

MEDIATEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING ILMIY-METODIK ASOSLARI HAMDA TARIX DARSLARIDA QO'LLANILISHI

Qoriyev Abdumalik Ubaydullayevich

*Namangan viloyati pedagogik mahorat markazi katta o'qituvchisi,
Elektron pochta: Agoriyev88@gmail.com, tel raqam: +998999744436
ORCID: 0009-0008-6308-2871*

Annotatsiya. Ushbu maqolada tarix darslarida mediatexnologiyalarni qo'llashning ilmiy-metodik asoslari, ularning o'quvchilar tafakkurini shakllantirishdagi o'рни, amaliy imkoniyatlari va qo'llashdagi dolzarb masalalar hamda ushbu mavzuga oid adabiyotlar tahlil qilinadi. VR texnologiyalarini tarix darslarida foydalanishning afzalliklari amalga oshirish bosqichlari ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: tarix, media texnologiya, VR texnologiyasi, vizuallashtirish, interaktiv dars, tahliliy fikrlash, LMS tizimi, Moodle, Google Classroom

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF USING MEDIA TECHNOLOGIES AND THEIR APPLICATION IN HISTORY LESSONS

Qoriyev Abdumalik Ubaydullayevich

*Senior teacher at the Namangan Regional Center for Pedagogical skill
Email: Agoriyev88@gmail.com, Phone: +998999744436
ORCID: 0009-0008-6308-2871*

Abstract: This article explores the scientific and methodological foundations of using media technologies in history lessons, their role in shaping students' thinking, practical opportunities, current issues in their implementation, and an analysis of relevant literature on the topic. The advantages and implementation stages of using VR technologies in history education are also discussed.

Keywords: history, media technology, VR technology, visualization, interactive lesson, analytical thinking, LMS system, Moodle, Google Classroom

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕДИАТЕХНОЛОГИЙ И ИХ ПРИМЕНЕНИЕ НА УРОКАХ ИСТОРИИ

Корияев Абдумалик Убайдуллаевич

*Старший преподаватель Наманганского областного центра
педагогического мастерства,
Электронная почта: Agoriyev88@gmail.com, тел: +998999744436.
ORCID: 0009-0008-6308-2871*

Аннотация: В данной статье рассматриваются научно-методические основы использования медиа технологий на уроках истории, их роль в формировании мышления учащихся, практические возможности и актуальные вопросы их применения, а также проводится анализ литературы по данной теме. Показаны преимущества и этапы внедрения VR-технологий в преподавание истории.

Ключевые слова: история, медиа технология, VR-технология, визуализация, интерактивный урок, аналитическое мышление, система LMS, Moodle, Google Classroom

KIRISH

Zamonaviy ta'lim jarayonida mediatexnologiyalar ta'lim sifatini oshirishda muhim omillardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda O'zbekistonda ushbu omilga chuqur e'tibor qaratilib kelinmoqda. Bunga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2023-yil 20-dekabr kuni Raqamli texnologiyalar vazirligiga tashrifi chog'ida "...Har bir soha va hudud raqamli texnologiyalar bilan hamohang rivojlanmasa, mamlakat rivojlanmaydi"[1], degan fikrini misol sifatida keltirish mumkin. Ushbu fikr orqali barcha sohalarda, shu jumladan ta'lim sohasida ham mediatexnologiyalarni rivojlantirish nazarda tutilmoqda. Ta'lim tizimini rivojlantirishda albatta barcha fanlarni o'qitishda mediatexnologiyalar muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, tarix fanida ular darslarni jonlantirish, tarixiy voqealarni ko'rgazmali yetkazish, shuningdek, o'quvchilarni tahliliy fikrlashga o'rgatishda muhim ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Ta'limda mediatexnologiyalardan foydalanishning samarali omil ekanligi bo'yicha juda ko'plab ilmiy izlanishlar, tadqiqotlar o'tkazilib, o'quv va metodik qo'llanmalar, maqola va tezislar nashr etib kelinmoqda. Bu mavzuga oid xorijiy va mahalliy nashrlarda chiqqan adabiyotlar va maqolalarni tahlil qilinadiga bo'lsa, ushbu mavzuni bugungi kunda naqadar muhim ekanligiga guvoh bo'lish mumkin. Hususan, Amerikalik tarixchi pedagog va tadqiqotchilar Loik Tallon va Kevin Walkerning "Digital Technologies and the Museum Experience" nomli kitobida muzeylarda raqamli texnologiyalardan foydalanish va tarixiy moddiy manbalarni elektron shaklga o'tkazib, o'quvchi-yoshlarga bilimlar berish, samarali ekanligi asoslashga urinishlar [2]. Yevropalik tarixchi tadqiqotchilar J.Anderson, H. Davis, M.

Wilsonlar tomonidan yozilgan "Using VR in History Education" nomli kitobda tarix fanini o'qitishda VR texnologiyasidan foydalanish jarayoni va uni ijobiy tomonlari tadqiq etilgan hamda amaliy foydalari keltirilgan[3]. Belarussiyalik pedagog V.Frolov tomonidan tayyorlangan "Современные медиатехнологии в системе вузовского обучения" qo'llanmada mediatexnologiyalarni oliy ta'limdagi o'rni va roli, qo'llanilishi yoritilgan[4].

O'zbekistonlik pedagog M.Yusupovning "Zamonaviy ta'limda mediatexnologiyalar" nomli o'quv qo'llanmasida ham ushbu mavzuga oid bir qator izlanishlari keltirib o'tilgan[5]. Ushbu o'quv qo'llanma 2021-yilda nashr etilgan bo'lib, zamonaviy ta'lim jarayonida raqamli va media vositalardan foydalanish metodikasini nazariy va amaliy jihatdan yoritadi. O'zbekiston ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) asosida ta'limni samarali tashkil etish zaruriyati asoslab berilgan. Mediatexnologiya tushunchasi kengroq yoritilgan, ya'ni audio, video, grafika, interaktiv vositalar, virtual va kengaytirilgan reallik elementlari ekanligi keltirilgan hamda multimediali taqdimotlar, elektron darsliklar, mobil ilovalar, videodarslar, LMS tizimlari (Moodle, Google Classroom) haqida aniq misollar berilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mediatexnologiyalar interaktiv taqdimotlar, virtual muzeylar va 3D ekskursiyalar, VR(Virtual Reality) texnologiyalari, dasturiy ilovalar va ta'limiy platformalar, animatsiyalar, infografikalar hamda gamifikatsiya vositalari kabi asosiy turlarda namoyon bo'ladi. Darslarda doimiy foydalanilayotgan Office dasturlari, internet va boshqa ta'limga oid programmalar hamda brauzerlar ham albatta mediatexnologiyalarning ajralmas bir bo'g'inidir.

Tarix darslarida mediatexnologiya turlari	Tavsifi va qo'llanilishi
Video darslar va hujjatli filmlar	Tarixiy voqealarni ko'rgazmali ko'rsatish, tahlil qilish imkonini beradi.

Tarix darslarida mediatexnologiya turlari	Tavsifi va qo'llanilishi
Interaktiv taqdimotlar (Canva, SlidesGo, Gamma, PowerPoint, Genially)	Voqealar ketma-ketligi, xaritalar, muhim shaxslar haqida vizual taqdimot tayyorlanadi.
Virtual muzeylar va 3D ekskursiyalar	O'zbekiston va jahondagi muzeylar (Amir Temur va temuriylar tarixi davlat muzeyi, Luvr, Ermitaj kabilar)ni virtual ko'rishni ta'minlaydi.
VR (Virtual Reality) texnologiyalari	O'tmish muhitini his qilish, tarixiy joylarga sayohat qilish (masalan, Shohi Zinda, Kolizey, Piramida) imkoniyatini yaratadi.
Dasturiy ilovalar va ta'limiy platformalar	Crossword, Quizizz, Padlet orqali testlar, interaktiv savollar tuzish.
Animatsiyalar va infografikalar	Tarixiy jarayonlarni tahliliy va soddalashtirilgan ko'rinishda ko'rsatish
Gamifikatsiya vositalari	Wordwall, Kahoot, kabi dasturlardagi o'yinlar orqali tarixiy faktlarni o'rganish mumkin

Mediatexnologiyalarni qo'llashning asosiy maqsadlari o'quvchida tarixiy tafakkur va xotirani rivojlantirish, tahliliy ko'nikmalar (taqqoslash, sabab-oqibatni aniqlash, muammo qo'yish)ni shakllantirish, tushunishga asoslangan o'rganishni qo'llab-quvvatlash, o'quvchining darsga qiziqishini va motivatsiyasini oshirish, tarixiy bilimlarni real voqelik bilan bog'lash, hayotiylikni kuchaytirishdan iboratdir.

Mediatexnologiyalardan foydalanish jarayonida yuzaga keladigan va muammolarga texnik vositalarning yetishmasligi, dars vaqtining yetarli emasligi, internet muammolari, o'qituvchilarning raqamli ko'nikmasi past bo'lishi kabilarni kiritishimiz mumkin. Ularni bartaraf etish uchun alternativ variantlardan, ya'ni telefon, planshetlardan topshiriq shaklida foydalanish, oldindan dars rejasini

texnologiyaga moslab tuzish, offline videolar, PDF va office dasturlaridagi ma'lumotlarni darsga fleshka orqali olib kirish, trening va o'quv kurslar tashkil etish, metodik tavsiyalar tayyorlash tavsiya etiladi.

Mediatexnologiyalardan muntazam foydalanish davomida o'quvchilarda tahliliy fikrlash asosida sabab–oqibatni tushunish, vizual savodxonlik hamda xarita, jadval, grafiklarni tahlil qilish, madaniy merosni qadrlash va tarixiy obidalarni ko'rish orqali milliy ongni rivojlantirish, texnologik savodxonlik, turli ilova va platformalardan samarali foydalanish kabi ko'nikmalari shakllanadi [6].

Tarix darslarida mediatexnologiyalarni qanday amalga oshirilishini quyidagi jadval misolida ko'rib chiqish mumkin:

Dars mazmuni	Mediatexnologiya	Amalga oshirish shakli
Temuriylar davrida ilm-fan	PowerPoint va video	Al-Xorazmiy haqida video, ilmiy yutuqlar jadvali
Buxoro xonligida madaniy hayot	Virtual ekskursiya	Google Earth 3D yoki VR tour, tahliliy savollar bilan ishlash
XIX asr boshida Qo'qon xonligi	Genially interaktiv taqdimot	Xaritalar, shaxslar, ijtimoiy tuzumni solishtirish
Ikkinchi jahon urushiga oid mavzularda	Hujjatli filmlardan parchalar	Film tahlili va "Nega bunday bo'ldi?" savollari asosida muhokama
Mustaqillik yillari	Video-posterlar va infografika	O'quvchilar o'z posterini yaratadi va taqdim etadi

Ta'limga kirib kelayotgan zamonaviy mediatexnologiyalardan biri bu VR (Virtual Reality) texnologiyalaridir. Ushbu texnologiyadan tarixiy-me'moriy obidalarni o'rganishda foydalanish zamonaviy ta'limni yanada samarali qiladi. VR orqali tarix fanini, ayniqsa tarixiy-me'moriy obidalarni o'rganishda 3D modellar yoki virtual sayohatlardan foydalanish mumkin. VR ilovalari yordamida (Google Earth

VR, Open Heritage, Oculus VR History, Unreal Engine turlari) tarixiy obidalarni 360° ko'rish, tahlil qilish imkoniyati yaratiladi. Ular orqali o'quvchilar obidalar ichida o'zini Registon majmuasi, Ichan qal'a, Shohi Zinda kabi obidalarda "yurgandek" sezadi. Shuningdek, tarixiy davrlarga oid ssenariylar asosida simulyatsiya qilingan ekskursiyalar orqali muhitni his qilishga erishiladi.

VR orqali qadimiy shaharlarga (masalan, qadimiy Rim, Machu Picchu, yoki Samarqand) sayohat qilish, tarixiy voqealarni qayta tiklash, o'quvchilarning tarixiy janglar, yig'ilishlar yoki ijtimoiy hodisalarning virtual ishtirokchisi bo'lishi, muayyan davr muhitini his qilish, ya'ni o'quvchilar o'zlarini o'sha davrda yashayotgandek his qilishlari uchun muhitdagi detallar, ovozlar va voqealarni taqdim etish jarayonidir[7].

Bunda nimalarga alohida e'tibor qaratish kerak? Avvalo, mazmunga, pedagogik maqsadga, texnik vositalarga, individual yondashuvga, mahalliy va global kontekstga diqqat qaratilsa, so'ngra me'moriy obidani tarixiy kontekst asosida rekonstruksiya qilinganligiga, faqat "ko'rish" uchun emas, tahlil qilish, solishtirish va o'z fikrini bildirishga yo'naltirilganiga, VR qurilmalari yoki alternativ tarzda 3D veb-saytlar, smartfon ilovalarini mavjudligiga, har bir o'quvchining o'rganish sur'ati, faollik darajasini hisobga olinishiga, mahalliy tarixiy obidalar bilan bir qatorda xorijiy obidalarni ham ko'rsatishga e'tibor qaratish lozim.

VR texnologiyalari VR ko'zoynaklari, interaktivlik hamda tarixiy o'yinlar va dasturlar orqali ishlaydi. VR ko'zoynaklari maxsus qurilma bo'lib, Oculus Rift, HTC Vive, Google Cardboard orqali o'quvchilarga 3D formatdagi tarixiy manzaralar va hodisalarni ko'rsatadi. Interaktivlik esa VR platformalarida o'quvchilarga virtual muhitda harakat qilish, ob'ektlar bilan o'zaro ta'sir qilish imkoniyatini beradi. Tarixni o'rganishga bag'ishlangan o'yinlar va simulyatsiyalar VR platformalarida keng qo'llaniladi.

Virtual tarixiy tajribalar va VR (Virtual Reality) texnologiyalaridan foydalanishda "Virtual ekskursiya", "Tahliliy stansiyalar", "Rolli tafakkur", "Solishtirma tahlil" kabi metodlar va "Tarixiy obidani men tiklasam..." mavzusidagi esse yaxshi samara beradi. Bunga sabab, metodlardan foydalanish jarayonida o'quvchi tarixiy obida ichida yurib, uni ko'zdan kechiradi, yo'nalishli savollar asosida

ma'lumot to'playdi, VR ko'rganidan so'ng o'quvchilar stansiyalarda me'moriy uslub, tarixiy kontekst, diniy-ijtimoiy ahamiyatini tahlil qiladi, o'quvchi o'zini me'mor, tarixchi, sayyoh yoki podshoh rolida tasavvur qilib, obidaga baho beradi, bir nechta obidani ko'rganidan so'ng, ularning arxitektura, tarixiy davr, funktsiya jihatidan o'xshash va farqlarini topadi. "Tarixiy obidani men tiklasam..." mavzusidagi esse yozish davomida o'quvchilar obidani qanday saqlash, qayta tiklash haqida o'z takliflarini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

J.Anderson va uning jamoasi tomonidan 2 ta oliy ta'lim tashkilotida o'tkazilgan tadqiqotda aniqlanishicha[8], Tarix darslarida VR (Virtual Reality) texnologiyasini doimiy qo'llab borish tahlil qilinganida o'quvchi va talabalarda analitik(tahliliy) fikrlash ko'nikmasi rivojlanib borishi kuzatilgan. Bu esa quyidagi bosqichlarda amalga oshirilishi ilgari suriladi:

Birinchi, kuzatish bosqichi. VR orqali obidani ko'rish, tuzilishi, rangi, bezagi, joylashuviga e'tibor qaratiladi.

Ikkinchi, savollar orqali yo'naltirish bosqichi. "Bu obidaning vazifasi nima bo'lgan?", "U qanday tarixiy davrga tegishli?", "Nega bu obida muhim hisoblanadi?" kabi savollar beriladi.

Uchinchi, grafik-tahliliy va solishtirma topshiriqlarni qo'llash bosqichi. Tarixiy obida sxemasi, arxitektura elementlari ajratilishi, tarixiy va madaniy qiymat jadvalini to'ldirish hamda boshqa davr yoki davlatdagi me'moriy yodgorliklar bilan solishtirish topshirig'idan foydalaniladi.

To'rtinchi, og'zaki yoki yozma fikr bildirib xulosalash bosqichi. "Ushbu obida bugungi kunda qanday rol o'ynaydi?", "Agar bu obida tiklanmasa, nimani yo'qotamiz?" kabi savollarga javob berib yakuniy xulosa qilinadi.

VR texnologiyalaridan tarix darslarida foydalanib borishning foydali jihatlariga ta'limda yangi imkoniyatlarni yaratishi, tajriba asosida o'rganishni kuzatilishi, qiziqarli va motivatsion usullarni amaliyotga tadbiq etilishi kiradi. Bu esa o'quvchilarda tarixni o'rganishga qiziqish uyg'otadi. Masalan, "The British Museum" VR dasturi qadimiy artefaktlarni 3D ko'rinishda o'rganish imkonini beradi, "Virtual tours of Pompeii" sayti Pompeyni VR orqali tomosha qilish imkoniyatini

yaratadi, "Google Expeditions"da esa VR sayohatlari orqali tarixiy joylarni tadqiq qilish mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tarix darslarida mediatexnologiyalarni qo'llash an'anaviy ta'lim usullarini to'ldiradi, o'quvchilarning axborotni chuqurroq anglashiga, mustaqil fikr yuritishiga, faolligini oshirishga xizmat qiladi, milliy qadriyatlarni chuqur anglashga va yosh avlodda tarixiy ongni shakllantirishga katta hissa qo'shadi. VR texnologiyalari esa tarixiy-me'moriy obidalarini o'rganishda zamonaviy, samarali, motivatsiyalovchi vositadir. Bu texnologiyalar orqali tarixiy tahlil, mantiqiy fikrlash, tafakkur qilish, qiyoslash, va madaniy ong shakllanadi.

Bir so'z bilan aytkada "Ta'limda mediatexnologiyalar orqali o'quvchining ongiga emas, balki qalbiga murojaat qilish kerak".

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. <https://president.uz/oz/lists/view/6937>
2. Loik Tallon va Kevin Walkerlar tomonidan "Digital Technologies and the Museum Experience". Altamir press, 2008.
3. Anderson J., Davis H., Wilson M. VR Using VR in History Education. Educational Technology Review. 2019.
4. Frolov V. Современные медиатехнологии в системе вузовского обучения, -Moskva, 2017.
5. Yusupov M. Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalar. Toshkent: TDPU nashriyoti. 2021.
6. Qodirov S. Tarix darslarida innovatsion metodlar. Samarqand: Ma'rifat. 2020
7. Jonbekova L. Mediatexnologiyalar va tarixiy tafakkur. O'zbekiston tarixshunosligi jurnali, 4-son. 2022.
8. Mike Viktor "The impact of virtual reality on historical education: an investigation into the effectiveness and efficacy of immersive learning experiences". IJHR, 2023.